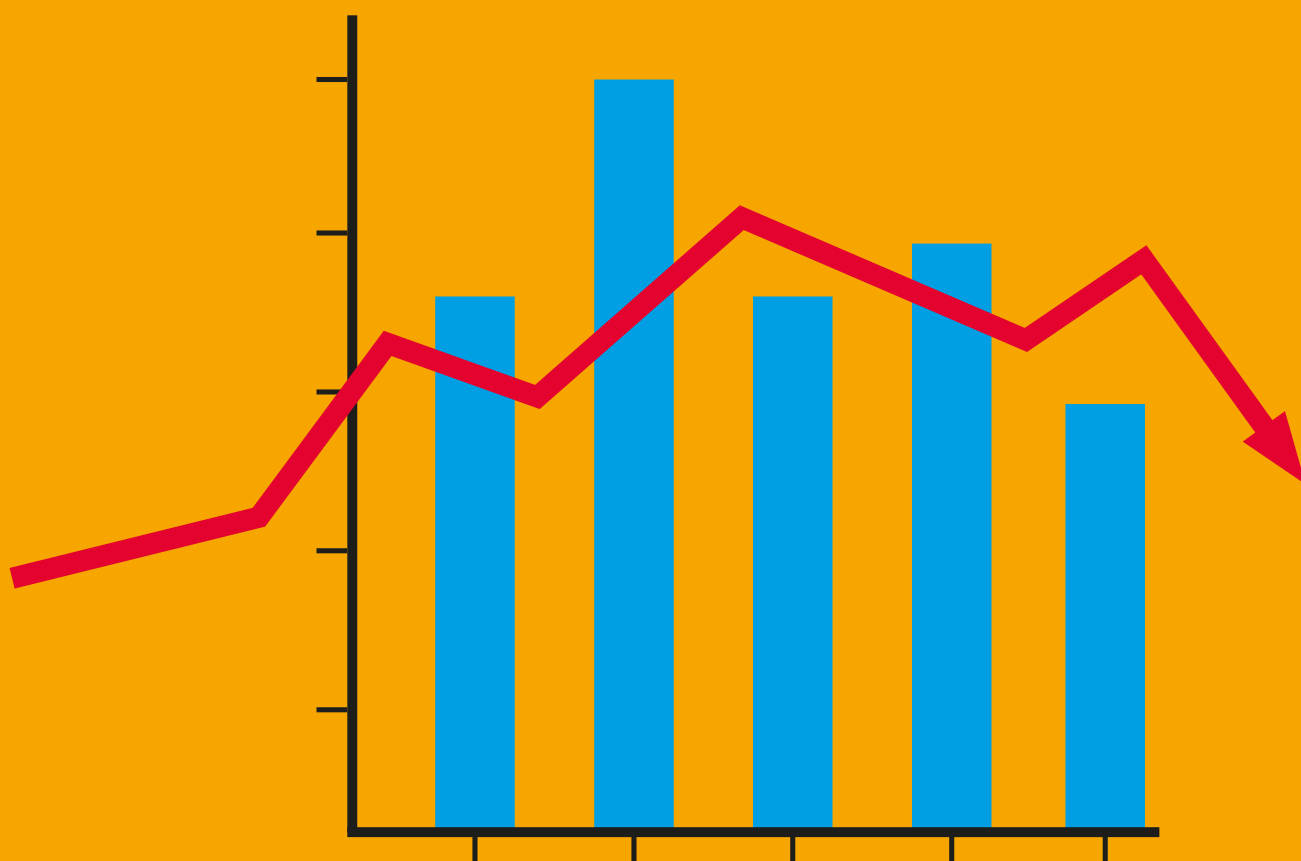

FLEMMING BALVIG

DET KRIMINAL
PRÆVENTIVE RÅD

KRIMINALITETS UDVIKLINGEN ...

Det Kriminalpræventive Råd
Polititorvet 14,
DK-1780 København V
4515 3650
dkr@dkr.dk
www.dkr.dk

Forfatter: Professor emeritus, dr.jur. Flemming Balvig
Fotos: © Colorbox
Ansvarshavende redaktør: sekretariatschef Anna Karina Nickelsen

DKR.nr.: 15-401-0391
ISBN: 978-87-92966-30-8

Tryk: MercoPrint
1500 ekspl. Kopiering tilladt med angivelse af kilde.

Juli 2015

KRIMINALITETS- UDVIKLINGEN

AF FLEMMING BALVIG

INDHOLD

1. KRIMINALITET	3
2. EN FLERFAKTORIEL TEORI OM KRIMINALITET SOM ADFÆRD	3
2.1. Faktorer på mikro-niveau3
2.2. Faktorer på meso-niveau4
2.3. Faktorer på makro-niveau5
2.4. Vertikale faktorer5
3. UDVIKLINGEN I DET LANGE LØB	5
4. UDVIKLINGEN - DE SIDSTE 50 ÅR	6
5. BØRNE- OG UNGDOMSKRIMINALITETENS UDVIKLING, 2005-15	8
5.1. Den registrerede kriminalitet8
5.2. Den faktiske og skjulte kriminalitet9
5.3. Offerundersøgelser9
5.4. Selvrapporteringsundersøgelser10
5.5. Forklaringer på udviklingen13
5.5.1. Opportunitet14
5.5.1.1. Det geografisk-sociale rum16
5.5.2. Normer og værdier17
5.5.3. Rusmiddelbrug18
5.5.4. Selvkontrol og oplevelseskriminalitet19
5.5.5. Ulighed og overlevelseskriminalitet19
5.5.6. Normklarhed og opvisningskriminalitet19
5.5.7. Andre faktorer - og konklusion20
LITTERATUR	21

1. KRIMINALITET

Kriminalitet er blevet kaldt en resultattavle. En resultattavle på en kampplads. Det der kæmpes om på denne kampplads, er idéer; idéer om hvad der skal være rigtig og forkert, acceptabelt og uacceptabelt: Må man stjæle i et supermarked? Må man være sin partner utro? Må boligløse besætte tomme huse? Må man forsøge at begå selvmord? Osv. osv. Skal man svare ja eller nej til disse spørgsmål? Skal man straffe dem, man siger nej til – og i givet fald hvordan og hvor meget? Det er det, kampene står om. Som i enhver anden kamp er det de stærkeste, der vinder. Kriminalitet er derfor et resultat af magtudøvelse, den fremherskende magts forsøg på at stemple og kontrollere visse former for adfærd, og derigennem personer eller grupperinger, via (trussel om) straf. Og straf er den bevidste påførelse af et onde, af lidelse og smerte.

Teknisk set er kriminalitet overtrædelse af en lov belagt med straf, men hvilke handlinger, der skal vælges ud, er ikke givet i sig selv – og det varierer med tid, sted og samfundsform. I nærværende fremstilling tages skyklapperne på for den politiske dimension i beskrivelse af kriminalitetens udvikling, dvs. i forhold til mulige af-, ned-, ny- og opkriminaliseringer som kan være sket. Fokus vil være på to typer af strafbelagt adfærd, nemlig direkte overgreb på andres materielle ejendom (ejendoms-kriminalitet) såsom tyveri og hærværk og direkte fysiske overgreb på andre mennesker såsom vold og voldtægt (personkriminalitet).

Målet er ambitiøst: At forsøge at beskrive og forklare, hvordan person- og ejendoms-kriminaliteten har udviklet sig fra tidernes morgen og frem til skrivende stund (2015), især i Danmark, men også i andre samfund, der nu til dags har et tilsvarende økonomisk og urbaniseringsmæssigt niveau. For ikke helt at slippe den tidssammenhæng og platform, forfatteren selv befinder sig i og på, vil fokus dog især være udviklingen i børne- og ungdomskriminaliteten i Danmark i det seneste årti, dvs. 2005 - 15.

2. EN FLERFAKTORIEL TEORI OM KRIMINALITET SOM ADFÆRD

Det kan være hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i et sæt briller, der giver et bud på, hvad det er for forhold, det kan være relevant at være på udkig efter, når kriminalitetens udvikling skal forklares, altså en kriminalitetsteori. Selv om stadig nogen forsøger, har de fleste opgivet tanken om at formulere én generel kriminalitetsteori. Det realistiske er en flerfaktorteori, dvs. en teori der forsøger at fremhæve de faktorer, der menes at have en tæt sammenhæng med kriminalitet, og som man med et noget problematisk og gammeldags begreb ville kalde for årsager. I forbindelse med de enkelte faktorer vil der typisk være udviklet delteorier, og nogle af delteoriene kan omfatte flere faktorer på én gang. Det bud på en flerfaktorteori der fremsættes i det følgende, kunne kaldes for en ca.¹ 3X3+3-teori, fordi den dels indeholder et bud på de tre vigtigste horisontale faktorer på hvert af de traditionelle forklaringsniveauer (mikro, meso og makro), og dels indeholder et bud på de tre vigtigste vertikale faktorer, dvs. faktorer som antages at spille en rolle på alle tre forklaringsniveauer.

2.1. FAKTORER PÅ MIKRO-NIVEAU

På det psykologiske niveau er spørgsmålet, hvad der kan motivere mennesker til at begå kriminalitet, og svaret er naturligvis: Det samme som kan motivere mennesker til alt muligt andet. Med et afsæt i de helt basale motivationsteorier, som de især er udformet af Maslow, Alderfer og Herzberg, kan man tale om tre grundfunktioner, som kriminell adfærd kan opfylde for den, der udfører den, 3XO: Overlevelse, Oplevelse og Opvisning.

Det banale eksempel på overlevelseskriminalitet er naturligvis den sultne der stjæler, eller den truede der slår. Sondringen mellem absolut og relativ deprivation er hensigtsmæssig her, fordi der med overlevelseskriminalitet alene tænkes på handlinger, der udspringer af absolut deprivation, eller for

¹ Ca. fordi det afhænger af, hvordan faktorerne adskilles eller underopdeles.

at være helt præcis: Opleves som sådan. Stofmisbrugerens indbrudstyveri for at få penge til de stoffer, som han i mangel af ville opleve, han blev alvorligt syg eller ligefrem døde af, er også overlevelseskriminalitet.

Kriminalitet, der udspringer af relativ deprivation, er opvisningskriminalitet. Det er kriminalitet, der udføres for at få status, anerkendelse, respekt, tilhørsforhold osv. Mere specificeret kan en teori, der forklarer opvisningskriminalitet, formuleres på følgende måde: Kriminalitet er et resultat af, at individet i en given situation lever op til de forventninger, det oplever rettet mod sig fra den del af omverdenen, som det i en given situation tillægger størst vægt (Hauge, 1970: 15; min oversættelse og formulering). Centrale fokuspunkter i denne teori er betydningen af referencegrupper, og den situationelt, og ikke personlighedsmæssigt, bestemte karakter, som kriminalitet formodes at have. De mekanismer, der ligger i den forventningsbestemte adfærd, kan selvfølgelig både være fremmende og hæmmende for kriminalitet. Er de af hæmmende karakter, konceptualiseres det typisk som betydningen af uformel social kontrol.

Kriminalitet kan også have karakter af oplevelseskriminalitet, hvor det er kriminalitetens æstetiske og nydelsesmæssige kvaliteter, der er drivkraften. Kriminaliteten er her et mål i sig selv, og oplevelseselementet er typisk forbundet med, at kriminalitet er risikoadfærd: Man risikerer at blive opdaget og straffet. Kriminalitetens spændingsdimension høres ofte i selvforklaringer på kriminalitet, men har fået forbavsende lidt teoretisk bevågenhed, selv om der er undtagelser (især Katz, 1998).

2.2. FAKTORER PÅ MESO-NIVEAU

Der er og bør være en overlapning mellem det individuelle og det gruppemæssige niveau, idet man på det gruppemæssige forklaringsniveau nødvendigvis også må have den indflydelse med, som udspringer af karakteristika ved gruppens medlemmer. Det foreslås, at den vigtigste faktor her er de enkelte medlemmers grad af selvkontrol, altså den udstrækning i hvilken mennesker lader forventninger til sig selv styre ens adfærd. Man kunne også med en lidt anden betoning tale om de enkelte individers grad af langsigtet eller fremtidsdisciplinering, hvilket understreger det centrale, nemlig at en mulig handling bestemmes af nogle generelle værdier eller mål med tilværelsen, som individet har for sin fremtid, og hvori en kriminel handling kan være en hindring eller direkte ødelæggende. Med et lidt mere biologisk afsæt kunne man sige, at det er spørgsmålet om, i hvilken grad såkaldt »System 2« tænkning dominerer over »System 1 tænkning« (Stanovich & West, 2000) eller »Slow Thinking« over »Fast Thinking« (Kahneman, 2011). Det er vigtigt at understrege at specielt undladelse af kriminalitet ifølge denne teori i givet fald ikke sker på grund moralske overvejelser og hensyn om det rigtige eller forkerte i at begå den slags handlinger, men af instrumentelle grunde.

Graden af selvkontrol eller fremtidsdisciplinering må antages at være en meget stærkt virkende faktor, ikke mindst fordi den i betydelig udstrækning kan sætte en bremse for såvel oplevelsesmotiveret som opvisningsmotiveret kriminalitet, ja for den sags skyld også overlevelsesmotiveret kriminalitet. Med høj grad af selvkontrol og fremtidsdisciplinering vil man hellere sulte end at risikere at ødelægge sin fremtid ved at begå kriminalitet. I et af de mere bemærkelsesværdige nyere forsøg på at formulere en helt generel kriminalitetsteori er selvkontrol da også hovedkonceptet (Gottfredson & Hirschi, 1990), ligesom megen nyere forskning inden for kriminologien og kriminalpræventivt arbejde har haft og har fokus på selvkontrol.

Når det drejer sig om relationen mellem det enkelte individ og gruppen forslås det, at normklarhed er en vigtig mulig kriminalitetsfaktor, dvs. hvor korrekt den enkelte opfatter gruppens normer i gruppen, det være sig deskriptive eller præskriptive normer. Sociale misforståelser, ikke mindst når de har karakter af flertalsmisforståelser, kan være en central drivkraft bag opvisningskriminalitet, når dette knyttes an til behovet for at leve op til de oplevede forventninger (jf. bl.a. Balvig, Holmberg & Sørensen, 2005; Balvig & Holmberg, 2014). Den tredje faktor i teori-skelettet på det gruppemæssige niveau er social kapital.

2.3. FAKTORER PÅ MAKRO-NIVEAU

Social kapital tjener endvidere som et overgangslink mellem det gruppe- og samfundsmæssige niveau. Også på det samfundsmæssige niveau antages social kapital at kunne være en kriminalitetsfaktor, og her kan det være relevant og hensigtsmæssigt at dele det op i to separate dimensioner eller faktorer, som ikke nødvendigvis indbyrdes har sammenhæng: Der er dels den affektive sociale kapital som er en målestok for, hvordan man har det med hinanden (graden af nærhed, tiltrækning – eller hvad Émile Durkheim ville kalde mekanisk solidaritet), og dels den instrumentelle sociale kapital, der vedrører, hvordan man bruger hinanden (graden af hjælperelationer, arbejdsdeling – jf. det durkheimske begreb organisk solidaritet).

En tredje mulig betydende og grundlæggende faktor på det samfundsmæssige niveau er social ulighed, og det er et af de få forhold, der faktisk er undersøgt betydningen af på makroniveau, og som bl.a. viser, at jo større indkomstilighed, desto større kriminalitet (Wilkinson & Pickett, 2011).

2.4. VERTIKALE FAKTORER

Den første af de tre vertikale faktorer, som giver mening og som kan antages at kunne spille en rolle for forekomst af kriminalitet på alle tre niveauer, giver næsten sig selv. Det er værdier og holdninger. Værdier og holdninger indvirker på adfærd: Jo mere negativt, afskyeligt og forkasteligt en handling vurderes – i holdninger og normer – desto mindre bliver der af den. Denne i sig selv banale teori, der inden for kriminologien tilskrives Thorsten Selin – som benyttede begrebet gruppemodstand (Sellin, 1950) – bliver i sin mere udviklede form udgave interessant, fordi den også har et bud på, hvordan der ved øget gruppemodstand tillige kan ske ændringer i, hvem der begår de pågældende handlinger, sammensætningen af gerningspersonens omgangskreds, risikoen for recidiv, angst for kriminalitet mv. (se eksempelvis Balvig et al., 2009).

Den anden vertikale faktor er rusmiddelbrug, i den forstand, at der enten kan være en direkte effekt at rusmidlet og/eller af de omstændigheder mv., under hvilket det bruges eller misbruges såsom eksempelvis de hermed forbundne økonomiske omkostninger.

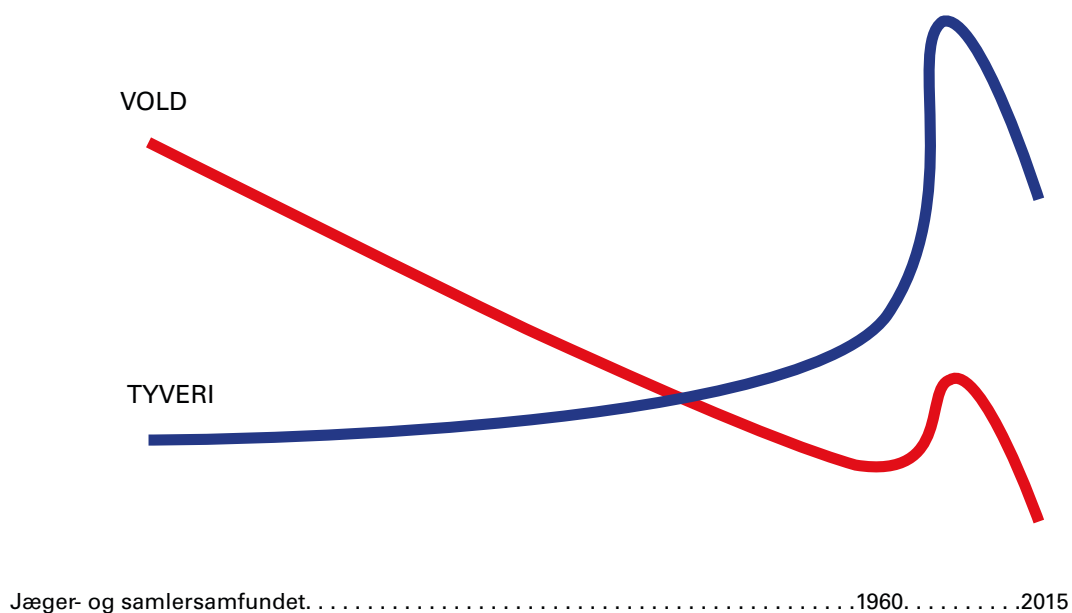
Den tredje og sidste vertikale faktor er opportunitet, som er en strukturel og situationel faktor. Mennesker handler i overensstemmelse med de handlemuligheder, der foreligger. Det er en triviel iagttagelse for så vidt angår, hvad der sker, hvis muligheder ikke foreligger, men det interessante er, at muligheder i sig selv frister til og tiltrækker adfærd, hvad enten mulighederne så er legitime eller illegitime. Opportunitet har to sider. Den ene er de legitime muligheder, dvs. muligheder for at kunne opnå de samme ting, som kan opnås ved kriminalitet, på en lovlig måde, eksempelvis ved uddannelse eller arbejde (Merton, 1938). Den anden er de illegitime muligheder, dvs. mulighederne for at begå kriminalitet, eksempelvis målt ved antal supermarkeder/stormagasiner, når det drejer sig om mulighederne for butikstyveri, antal køretøjer, når det drejer sig om mulighederne for tyveri af køretøj osv. (Cloward & Ohlin, 1960). På det praktiske plan er de illegitime muligheds betydning blevet et centralt element i den såkaldte situationelle kriminalprævention. En vigtig påpegning er, at opportunitet ikke kun vedrører jobs, biler osv., men også andre mennesker. I de legitime muligheder indgår, hvor mange ikke-kriminelle, man har i sin nærhed, og i de illegitime hvor mange kriminelle, jf. Edwin H. Sutherlands teori om differentiel association (Sutherland & Cressey, 1960).

3. UDVIKLINGEN – I DET LANGE LØB

Man kan godt blive træt af evige diskussioner om kriminalitetens udvikling fra det ene kvartal til det andet. Et kækt bud på kriminalitetsudviklingen fra vi som mennesker kravlede ned fra træerne til vore dages samfund findes i opstilling 3.1. Forbehold og beskrivelse af undtagelser ville nok fylde mere end det danske nationalleksikon, fordi det ikke blot er et bud på udviklingen i Danmark, men også i lande, der i grundlæggende samfundsstruktur og velstandsniveau mv. ligner vores.

Opstilling 3.1. Principskitse for kriminalitetens udvikling i menneskehedens historie.

Kriminalitetsudviklingen i Danmark og lign. lande

Den første grundlæggende tese er, at der i lange tidsperioder har været mere volds- end ejendoms-kriminalitet, men at personkriminaliteten har været stadigt faldende, så vi i dag har det laveste voldsniveau nogensinde. Antagelsen er endvidere, at hovedforklaringen herpå er en stadigt øget social civilisering, hvor fysiske overgreb på mennesker i stigende grad opleves som uacceptabelt afskyeligt og normstridigt (jf. især Elias, 2000; Pinker, 2011). Forstærkede normer og værdier vedrørende personlig fysisk integritet reducerer volden.

Den anden grundlæggende tese er, at der i vore dages samfund forekommer langt mere ejendoms- end personkriminalitet, og at ejendoms-kriminaliteten har været stigende, således at vi i vore dage har langt flere tyverier end tidligere. Her er antagelsen endvidere, at hovedforklaringen herpå er et øget antal illegitime muligheder, altså muligheder for at stjæle (jf. bl.a. von Hofer, 2008). Opportunitet er en accelerator for tyveri.²

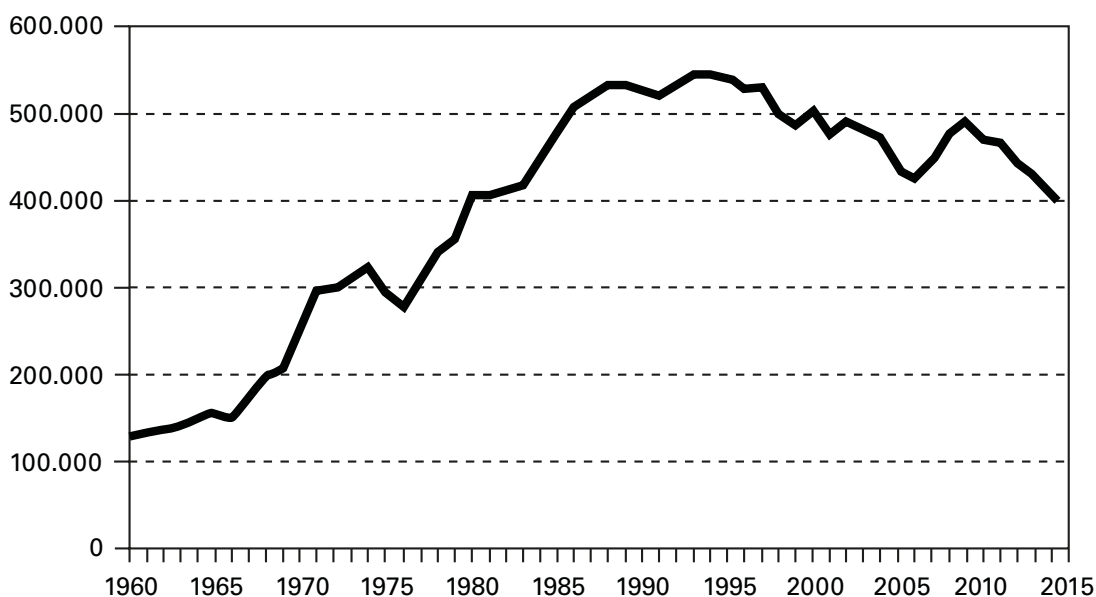
Den tredje grundlæggende tese er, at vi i tiden efter anden verdenskrig får en af de mest markante afvigelse fra de generelle tendenser i historiens løb i form af en boble – eller et omvendt U/L/J – hvor såvel ejendoms- som personkriminalitet først stiger stærkt, derefter stagnerer, for endelig at falde igen de seneste år. Boblen antages at være højest eller kraftigst for ejendoms-kriminalitetens vedkommende.

4. UDVIKLINGEN – DE SIDSTE 50 ÅR

Vi kan med større sikkerhed dokumentere, at der har været en boble i kriminalitetsudviklingen i det sidste halve århundrede, end vi kan dokumentere den udvikling, der er gået forud herfor. Her får det række med to tal-serier. Den første, jf. opstilling 4.1, viser udviklingen i antal straffelovsovertrædelser, der ved anmeldelse eller på anden måde er kommet til politiets kundskab siden 1960 (Balvig et al., 2013). Her skal man huske på, at anmeldte straffelovsovertrædelser domineres af tyverier.

² Et endnu bedre bud på en kurve for tyveriuudviklingen er formentlig en S-kurve, fordi tyverierne i en periode fra slutningen af 1800-tallet og ind i 1900-tallet falder, fordi de legitime muligheder øges i form af øget levestandard, som har den effekt, at antallet af de tyverier, der begås for at overleve, mindskes..

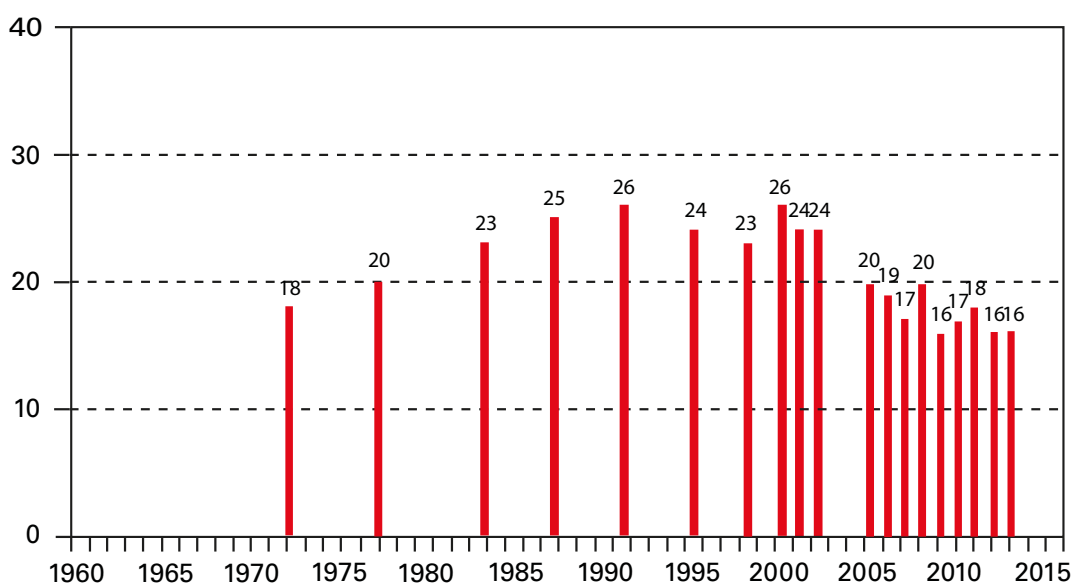
Opstilling 4.1. Antal straffelovsovertrædelser, der ved anmeldelse eller på anden måde, er kommet til politiets kundskab i Danmark, 1960 til 2013.

Det omvendte U (eller L eller J) i kriminalitetsudviklingen i Danmark siden 1960-erne genfindes, hvis man ser på de gennemførte undersøgelser af, hvor mange der faktisk har oplevet sig udsat for kriminalitet («offerundersøgelser»), jf. opstilling 4.2., uanset om det er blevet anmeldt eller ej. Der er altså ikke blot tale om ændringer i anmeldelsestilbøjelighed eller registreringspraksis.

To generelle tilføjelser er vigtige. For det første er det ikke kun kriminaliteten, der i efterkrigstiden udvikler sig som en boble. Det er også en lang række andre former for risikoadfærd, sociale afvigelser, ulykker og sociale problemer såsom bl.a. dræbte og tilskadekomne i trafikken, tobaksrygning, drukning, selvmord og alkoholforbrug. For det andet er det et internationalt fænomen. Det er ikke alle steder, men langt fra kun i Danmark, man kan iagttage en sådan udvikling.

Opstilling 4.2. Procent 16-74-årige, der inden for det seneste år forud for udspørgningstidspunktet har oplevet sig udsat for tyveri, hærværk og/eller vold (Balvig & Holmberg, 2014: 324-325).

5. BØRNE- OG UNGDOMSKRIMINALITETENS UDVIKLING, 2005-15

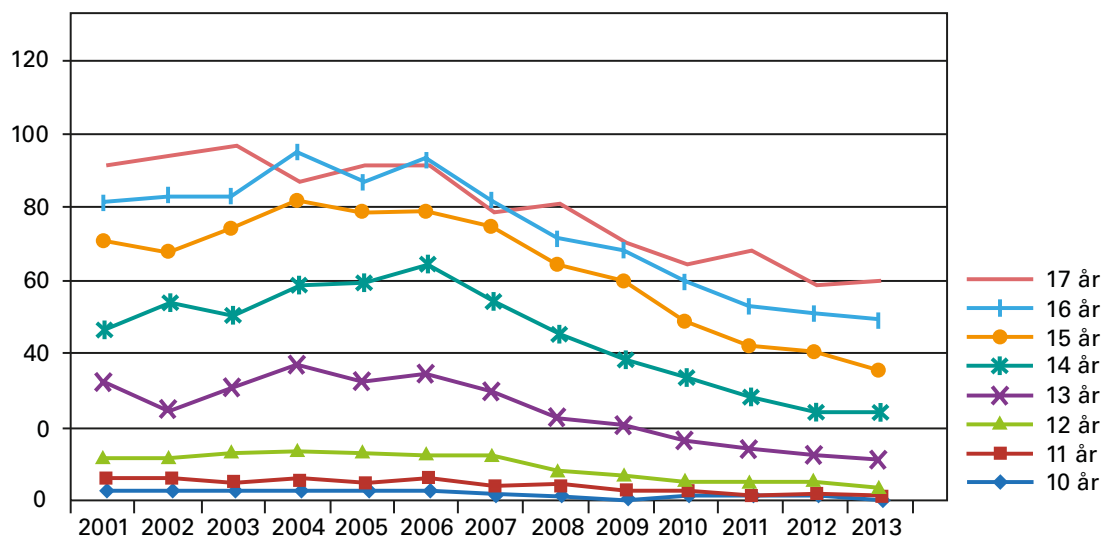
Til brug for en beskrivelse af de seneste års udvikling, og i særdeleshed vedrørende børne- og ungdomskriminaliteten, har vi mange kilder til rådighed.

5.1. DEN REGISTREREDE KRIMINALITET

Umiddelbart tyder den samlede registrerede straffelovskriminalitet på, at faldet i kriminaliteten de senere år især beror på et fald i børne- og ungdomskriminaliteten.³ Af opstilling 5.1.1 kan man se, at antallet af mistanker/sigtelser mod unge under 18 år for nogle grupper holder sig forholdsvis konstant fra 2001 til 2006, mens der for andre er tale om en mindre stigning. Fra 2006 og frem til 2013 er der derimod tale om ganske markante fald for alle aldersgrupper fra 10 til 17 år.

I opstillingen er tallene sat i relation til, hvor mange børn og unge, der befinder sig i de forskellige aldersgrupper, og udviklingen er indekseret i forhold til situationen i 2001. Set over hele perioden, fra 2001 til 2012, er der sket omkring en halvering af den registrerede børne- og ungdomskriminalitet, og ser man alene på perioden fra 2006 til 2013, er faldet gennemgående endnu kraftigere.

Opstilling 5.1.1. Antal forhold, hvor børn er mistænkt, samt antal sigtelser mod unge under 18 år pr. 1000 i aldersgruppen, 2001-2012. Indeks 2001 = 100. (Kyvsgaard, 2014: 13).

Den faldende kriminalitet gør sig gældende i samtlige aldersklasser mellem 10 og 17 år.⁴ Mindskningen siden 2006 er dog mere markant for dem under end dem over den kriminelle lavalder (som i øjeblikket er 15 år):

Om end i forskellig grad gør den faldende tendens sig gældende for alle former for »hovedforbrydelser«, såsom vold, trusler om vold, indbrud, butikstyverier, brugstyverier, røverier, hærværk m.fl.

Udviklingen beror først og fremmest på, at færre og færre børn og unge kommer i kontakt med politiet på grund af straffelovsovertrædelser. Dette kunne tyde på, at der primært har været tale om et fald i førstegangskriminalitet og i mindre grad eller slet ikke i recidivkriminalitet. Dette bekræftes da også af en analyse af recidivet (Justitsministeriet 2013: 12), og det konkluderes:⁵

³ Også de senere års fald i den registrerede børne- og ungdomskriminalitet synes at være et internationalt fænomen. Ud over i Danmark genfindes det i hvert fald i lande som Sverige, Norge, Tyskland, England, Holland, Tjekkiet og USA – jf. Justitsministeriet, 2013a: 6-7. Der er dog også undtagelser, idet en sådan udvikling eksempelvis, i hvert fald indtil videre, ikke er set i Finland.

⁴ Der er også sket et betydeligt fald i de 18-20-åriges registrerede kriminalitet. I 2004 forekom der 32 fældende strafferetlige afgørelser pr. 1.000 unge i alderen 18-20 år, i 2013 22 (Justitsministeriet, 2014: 4).

»Det ses, at recidivprocenten er ret ensartet fra år til år. Det er alene dem, der er registreret første gang i 2009 eller 2010, som har en lidt lavere recidivprocent end dem, der er registreret i de tidligere år. Forskellen mellem recidivprocenten i 2006 og 2010 er på 13 pct. En faldende recidivprocent bidrager således noget til den faldende børne- og ungdomskriminalitet, men den bidrager betydeligt mindre end faldet i antallet af børn og unge, som registreres for kriminalitet.« (Justitsministeriet 2013: 12).

Den registrerede kriminalitet er faldet for såvel drenge som piger, men mest for drengenes vedkommende.

Endvidere har den registrerede børne- og ungdomskriminalitet været faldende såvel i de mest som i de mindst urbaniserede områder, men faldet har været stærkest i de mest urbaniserede områder.

5.2. DEN FAKTISKE OG SKJULTE KRIMINALITET

Det store problem ved at beskrive udviklingen ved hjælp af oplysninger om den registrerede kriminalitet er, at der kan være sket forskydninger i mørketallet, som bevirker, at den reelle udvikling – udviklingen i den faktiske kriminalitet – kan være helt eller delvist anderledes. De to traditionelle metoder til at forsøge at belyse mørketal og den faktiske kriminalitet på er henholdsvis offerundersøgelser, hvor folk udspørges om, hvad de har været udsat for af kriminalitet – og om politiet har fået kendskab til det – og selvrapporteringsundersøgelser hvor folk udspørges om, hvad de faktisk har begået af kriminalitet, og i så tilfælde eventuelt, om politiet har fået kundskab om det. De to metoder har hver deres fordele og ulemper og kan på vigtige punkter supplere hinanden.

5.3. OFFERUNDERSØGELSER

Offerundersøgelser kan fortælle os noget om den faktisk begåede kriminalitet, men naturligvis ikke meget om, hvem der har begået kriminaliteten. Man ved dog, specielt for unge, at der er en tendens til, at forbrydelser fortrinsvis begås mod nogen, der aldersmæssigt ikke er så langt fra en selv.

Opstilling 5.3.1. Procent udsat for tyveri, hærværk og/eller vold/trusler i forskellige aldersgrupper inden for det seneste år forud for udspørgningstidspunktet, 2006 og 2012.

		ALDERSGRUPPE			ALLE
		16-19 år	20-24 år	25-74 år	
Tyveri	2006	24	23	11	12
	2012	17	18	11	12
Hærværk	2006	11	7	7	7
	2012	5	7	5	5
Vold/ trusler	2006	12	12	4	5
	2012	9	10	4	5
Tyveri, Hærværk og/eller vold/trusler	2006	39	35	19	22
	2012	27	30	17	19

Note: Beregninger foretaget på basis af de offerundersøgelser der de pågældende år foretaget af Københavns Universitet/Det Kriminalpræventive Råd/Rigspolitiet/Justitsministeriet, jf. beskrivelsen i Balvig et al., 2013.

⁵ Det man har undersøgt, er procentdelen af børn og unge, der registreres for ny kriminalitet i løbet af to år efter en misstanke/sigtelse i perioden fra 2001-2010. I 2001 lå denne procent på 28, i 2010 på 25 (Justitsministeriet, 2013: 12).

De nu årligt gennemførte offerundersøgelser i Danmark har en nederste aldersgrænse blandt de udspurgte på 16 år, og basistallene er så forholdsvis små, at vi må se på udviklingen for aldersgrupper frem for enkelte aldersklasser for at undgå for store tilfældigheder. Opstilling 5.3.1 viser, at der fra 2006 til 2012 for de yngste i offerundersøgelserne, de 16-19-årige, skete et betydeligt fald i udsathed for kriminalitet, især vedrørende hærværk og tyverier, men også når det drejer sig om vold og trusler. Hvor det i 2006 var 39 pct. af de 16-19-årige, der inden for det seneste år havde været udsat for kriminalitet, var det i 2012 »kun« 27 pct., dvs. en reduktion på omkring en tredjedel. For de øvrige aldersgrupper er der enten ikke noget fald i det hele taget, eller faldet er mindre.

Faldet i udsathed for kriminalitet for de 16-19-årige er af omtrent samme størrelsesorden som det ovennævnte fald for den registrerede kriminalitet for de ældste af de unge i Justitsministeriets opgørelse, de 17-årige.

En anden form for offerundersøgelser er de kortlægninger, der vedrører de virksomheder og institutioner mv., hvor ofre for kriminalitet henvender sig eller bliver henvist til, eksempelvis forsikringselskaber og sygehuse. Man har bl.a. opgjort, hvor mange der har haft sygehuskontakt pga. vold i perioden fra 1995 til 2012. Incidensraten for de 0-14-årige mænd fra 2005 til 2012 viser sig at være faldet med 45 pct. og for de 15-24-årige mænd med 33 pct.; tilsvarende for kvinderne, hvor procenterne er 44 pct. og 10 pct. (Laursen, B. & Juel, K., 2014).

5.4. SELVRAPPORTERINGSUNDERSØGELSER

Et mere indgående og direkte indtryk af den faktiske kriminalitetsudvikling kan vi få fra selvrapporteringsundersøgelser, hvor børn og unge i anonyme spørgeskemaundersøgelser er blevet udspurgt om deres kriminalitet.

I nyere tid er der gennemført tre sådanne landsrepræsentative undersøgelser blandt elever i 8. klasse, dvs. hovedsagelig børn og unge i aldersklassen 14-15 (Balvig 1999; 2006; 2011). Her er der også blevet spurgt om, hvorvidt man har været i konflikt med politiet for begåede straffelovsovertrædelser, altså er blevet registreret for sine eventuelle lovovertrædelser. Det billede, der tegner sig, er fuldstændig identisk med det »officielle« billede af den registrerede kriminalitet: Nogenlunde uændret fra 1999 til 2005, mens der er sket et betydeligt fald fra 2005 til 2010 – tæt ved en halvering (Balvig, 2011:20).⁶

Opstilling 5.4.1. Procentvis fordeling af de unge i 8. klasse i kriminalitetsgrupper i hele landet, 1999, 2005 og 2010. (Balvig, 2011: 52).

	1999	2005	2010
De lovlydige	35,9	39,4	48,3
Flertaller	57,5	52,2	45,7
De erfarne	4,0	6,3	4,6
Gengangerne	2,6	2,0	1,4
I alt	100,0	99,9	100,0
n=	1.101	1.518	1.471

Note: Fra 2005 til 2010: $\chi^2 = 23,131$, $df = 3$, $p = 0,000$. $\eta^2 = 0,168$, $p = 0,000$.

I opstilling 5.4.1 er de unge opdelt i fire grupper efter karakteren af den faktiske kriminalitet, de siger, de har begået. »De lovlydige« er dem, der ikke har begået kriminalitet; »Flertallet« er dem, der har begået mindre alvorlig kriminalitet, som f.eks. butikstyveri; »De erfarne« er dem, der har begået relativ alvorlig kriminalitet, eksempelvis indbrudstyveri, mens »Gengangerne« er de unge, der har begået relativ alvorlig kriminalitet flere gange.

⁶I 1999 var det 5,6 pct. af de unge i 8. klasse, der tilkendegav, at de inden for det seneste år forud for interviewtidspunktet havde været i konflikt med politiet på grund af en straffelovsovertrædelse; i 2005 var det 5,4 pct. og i 2010 2,9 pct.

Forskydningerne mellem disse grupper dokumenterer, at faldet i børne- og ungdomskriminaliteten i perioden i og omkring sidste halvdel af 00-erne ikke bare skyldes ændringer i anmeldelsestilbøjelighed, registreringspraksis el.lign., men har været et reelt fald. Andelen af »De Lovlydige« ændrede sig fra 39 pct. til tæt ved halvdelen, 48 pct. For første gang i denne undersøgelsesrækkes historie – som startede i 1979 – var »De lovlydige« i 2010 den af de fire grupper, hvor relativt flest unge befandt sig. »Gengangerne« reduceres fra 2,0 til 1,4 pct., »De erfarne« fra 6,3 til 4,6 pct. og »Flertallet« fra 52 til 46 pct.

I undersøgelserne fra 1999, 2005 og 2010 har der også indgået spørgsmål om de unges udsathed for forskellige former for kriminalitet, og disse data er helt sammenstemmende med det selvrapporterede: Kriminaliteten har været faldende.

Endnu tættere på de seneste år kommer to nationale undersøgelser gennemført af SFI-Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (Ottosen et al., 2014) i henholdsvis 2009 og 2013 og med en udspørgning af børn og unge i alderen 11,⁷ 15 og 19 år. Der er stillet spørgsmål såvel om, hvad man har været udsat for, som hvad man selv har begået. Desværre er det vanskeligt at sammenligne med andre undersøgelser, dels fordi spørgsmålene gennemgående er formuleret på en anden måde, og især fordi man kun har spurgt om hændelser nogensinde og ikke eksempelvis inden for det seneste år. Konklusionen er imidlertid entydig og klar:

»Analyserne af unges tilbøjelighed til at begå kriminalitet viser et generelt fald i tyveri, hærværk og vold. Dette fald gør sig især gældende for drengene ... (Ottosen et al., 2014: 148).«

Da vi især i de øvrige undersøgelser præsenterer data vedrørende ejendoms kriminalitet, kan vi her fremdrage et eksempel vedrørende personkriminalitet. Andelen af 15-årige, der nogensinde i det offentlige rum har været udsat for vold eller trusler om vold, er faldet fra 20 til 12 pct., andelen af 15-årige, der svarer, at de selv en eller flere gange i deres liv har udøvet vold eller truet andre med vold, er faldet fra 12 til 6 pct., altså en halvering i løbet af blot fire år (Ottosens et al, 2014; 142, 147).

Danmark er geografisk set et særdeles homogent land, hvor markante landsdækkende tendenser på det sociale område også typisk genfindes lokalt såsom i regioner, politikredse, kommuner mv. – selv om der gerne vil findes undtagelser, og antallet af undtagelser naturligvis øges, desto mindre geografisk område der betragtes. Set på den anden led betyder dette, at tendenser i større afgrænsede lokale områder typisk – som tendenser betragtet – vil være landsrepræsentative. Man kan blot tænke på folketingsvalg, hvor der ikke skal resultater til fra ret mange valgdistrikter, før tendenserne på landsplan ligger klart. Kriminalitetsfaldet for den registrerede børne- og ungdomskriminalitet fra 2006 til 2012 i Danmark som helhed genfindes således også for det overvejende antal kommuner og i særdeleshed for alle de største (jf. bl.a. Justitsministeriet, 2013).

Følgelig har det interesse at se på udviklingstendenserne i selvrapporteringsundersøgelser, som kun dækker et eller flere geografisk afgrænsede områder af landet. Dem er der flere af.

For det første kan det fremhæves, at ovennævnte landsrepræsentative undersøgelser reelt bygger på undersøgelser foretaget i 2 kommuner (Gladsaxe og Allerød) samt i landdistrikterne i Nordjylland, og her viser den samlede tendens for alle under ét sig også at have gjort sig gældende i hvert af disse tre områder. Eksempelvis steg andelen af helt lovlydige fra 2005 til 2010 blandt eleverne i 8. klasse i Gladsaxe kommune fra 35 til 46 pct., i Allerød kommune fra 42 til 54 pct. og i de nordjyske landdistrikter fra 42 til 47 pct. (Balvig, 2011: 51-54).

⁷ De 11-årige er dog ikke blevet stillet alle kriminalitetsspørgsmålene.

Opstilling 5.4.2. Procent unge i 7., 8. og 9. klasse i Sydøstjyllands Politikreds, der tilkendegiver at have begået forskellige former for kriminalitet inden for det seneste år forud for udspejgningstidspunktet, november 2009 og november 2012. (Baseret på Kyhne Christiansen & Husted, 2013).

KRIMINALITET	2009	2012
Stjålet cigaretter derhjemme	9,8	6,3
Stjålet øl, vin eller spiritus derhjemme	21,2	14,6
Stjålet penge derhjemme	19,6	16,0
Stjålet cykel	8,6	5,5
Stjålet knallert eller scooter	3,2	1,9
Stjålet en bil	2,1	1,6
Stjålet varer i butik	7,5	5,9
Stjålet varer fra stativer eller udstillinger udenfor en butik	2,0	1,9
Stjålet tøj, penge eller mobiltelefon fra garderober eller omklædningsrum	2,3	3,0
Har truet eller ved tvang taget noget, der ikke tilhørte dem	3,3	2,2
Taget imod hælervarer	8,2	6,4
Brudt ind i en forretning, virksomhed, lager eller lignende for at tage noget	2,0	1,4
Brudt ind i et sommerhus, pulterrum eller kolonihavehus for at tage noget	2,1	1,3
Brudt ind i et hus eller en lejlighed for at tage noget	2,0	1,2
Været i konflikt med politiet på grund af overtrædelse(r) af straffeloven	6,6	5,8

For det andet er der gennemført to sammenlignelige selvrapporteringsundersøgelser i Sydøstjyllands politikreds. Disse undersøgelser er gennemført på et senere tidspunkt og med et kortere tidsinterval i henholdsvis 2009 og 2012. Det kortere tidsinterval betyder, at vi ikke umiddelbart kan forvente samme betydelige ændringer. Til gengæld omfatter undersøgelserne ikke kun 8. klasser, men tre klassetrin: 7., 8. og 9., og det er eleverne i seks kommuner, der har deltaget: Skanderborg, Billund, Hedensted, Horsens, Kolding og Fredericia kommuner.⁸

I opstilling 5.4.2 er gengivet resultaterne for de former for kriminalitet, det har været muligt at sammenligne mellem 2009 og 2012. Resultaterne peger entydigt i retning af et kriminalitetsfald. Der blev ikke spurgt om hærværk, vold, trusler, våbenbesiddelse eller lignende former for kriminalitet i 2009. For 13 ud af 14 af de forskellige former for kriminalitet, der er spurgt om, er der sket et fald, om end forskellen ikke i alle tilfælde er statistisk signifikant. Som de landsrepræsentative undersøgelser viser denne undersøgelse også, at der er sket et fald i den procentdel af de unge, der har været i konflikt med politiet på grund af straffelovsovertrædelser, altså den registrerede kriminalitet.

For det tredje er der gennemført sammenlignelige undersøgelser af selvrapporteret kriminalitet i Storkøbenhavn i 2006 og i 2012. Undersøgelserne er gennemført af Justitsministeriet som et led i en større international komparativ undersøgelse af selvrapporteret kriminalitet blandt unge. Spørgeskemaundersøgelserne er også her gennemført blandt elever i 7., 8. og 9. klasse.

⁸ I alt har mellem 6.000 og 7.000 skoleelever afgivet anvendelige spørgeskemabesvarelser i 2009 og omkring 10.000 i 2012. Svarprocenten var i 2012 80 pct. De to undersøgelser i henholdsvis 2009 og 2012 bør sammenlignes med forsigtighed, fordi der findes visse metodiske forskelle, og datagrundlaget ikke er præcis det samme. Først og fremmest er Fredericia kommune med i 2012, men ikke i 2009 (Kyhne Christiansen & Husted, 2013: 11).

Opstilling 5.4.3. Unge 7., 8. og 9. klasse i Storkøbenhavn, fordelt efter kriminalitet (baseret på selvrapporterede oplysninger), 2006 og 2012. (Libak Pedersen 2013: 12).⁹

	2006	2012
Lovlydige	64 %	73 %
Småkriminelle	26 %	20 %
Alvorligt kriminelle	9 %	7 %
I alt (pct.)	100 %	100 %

I opstilling 5.4.3 gengives resultaterne baseret på en opdeling af de unge efter deres kriminalitetsgrad. Opdelingen er inspireret af den opdeling, der anvendes i de landsrepræsentative undersøgelser, jf. opstilling 5.4.1, men er ikke fuldt ud identisk med denne. Der konkluderes følgende om udviklingen i kriminalitet i Storkøbenhavn fra 2006 til 2012 (Libak Pedersen 2013: 2-3):

- at kriminalitet blandt unge i Storkøbenhavn er mindsket fra 2006 til 2012, idet andelen af unge, der har begået nogle af de kriminalitetsformer, der indgår i undersøgelsen, er faldet fra 36 til 27 pct. i perioden
- at der især er færre unge, der i 2012 har begået butikstyveri
- at færre af de unge i Storkøbenhavn i 2012 i forhold til 2006 har begået mange former for kriminalitet
- at disse resultater bekræftes af oplysninger om den registrerede kriminalitet, idet der fra 2006 til 2012 er sket et fald på 42 pct. i andelen af børn og unge, der af politiet er registreret som mistænkte for at have begået kriminalitet.

Der er således omfattende og solid dokumentation for, at der i anden halvdel af 00-erne og også i hvert fald et stykke ind i 10-erne er sket et markant fald i børne- og ungdomskriminaliteten i Danmark. Det er klart større end i de umiddelbart forudgående år. Det er først og fremmest, men dog ikke udelukkende, et fald i andelen af børn og unge, der overhovedet begynder at begå kriminalitet. Faldet omfatter mange forskellige former for kriminalitet, men er bl.a. markant på et område som butikstyveri, der er en nærmest klassisk form for børne- og ungdomskriminalitet i moderne samfund. Der er tegn på konvergens, forstået på den måde, at faldet gør sig gældende for mange forskellige grupper af unge, men at det har været stærkest for de unge, der ved udgangspunktet har haft den højeste kriminalitetshyppighed, såsom blandt drenge og blandt unge i de mest urbaniserede områder. Det er ikke blot i Danmark, man har haft denne udvikling, men også i mange andre lande, om end der ikke er noget præcist sammenfald med hensyn til, hvornår den faldende tendens sætter ind, hvornår den er kraftigst eller hvor længe, den varer.

5.5. FORKLARINGER PÅ UDVIKLINGEN

Det mest relevante og anvendelige materiale for en analyse, der kan tilnærme sig et svar på spørgsmålet om faldet i børne- og ungdomskriminaliteten siden midten af 00-erne, er de to landsdækkende selvrapporteringsundersøgelser, foretaget i 2005 og 2010.¹⁰

Ved hjælp af et sæt af regressionsanalyser er det undersøgt, om de ændringer, der eventuelt er sket fra 2005 til 2010 i faktorer vedrørende de unge selv og deres forhold til deres umiddelbare sociale omgivelser – såsom forhold til skolen og forhold til familien – kan forklare kriminalitetsændringerne. Det viser sig, at det kan de ikke. Selv når vi holder alle de traditionelle faktorer, det har været

⁹ I 2006 fik man anvendelige besvarelser fra 1.324 elever og i 2012 fra 833 elever. Svarprocenterne har været rimeligt høje, men lader sig ikke præcist udregne på grund af manglende tilbagemeldinger om bortfald fra en del klasser.

¹⁰ Hovedparten af de i det følgende nævnte analyser er beskrevet i detaljer i Balvig 2011: 83-144.

muligt at måle, konstant, så er der alligevel stadig tale om et fald i kriminaliteten; i størrelsesordenen omkring 20-25 procent – altså ganske betydeligt. Dette gælder vel at mærke alene andelen af de helt lovlydige, dvs. debutanter. Når det derimod drejer sig om forholdet mellem andelen af unge, der har begået relativt lidet alvorlig kriminalitet, med unge der har begået relativt alvorlig kriminalitet, så finder vi ikke længere statistisk signifikante forskelle mellem 2005 og 2010, når vi holder de nævnte faktorer konstant.

Dette svarer ganske til den registrerede straffelovskriminalitet, jf. ovenfor, hvor kriminalitetsfaldet især kan ses at bero på, at der er færre, der overhovedet begår kriminalitet, mens ændringerne er små i det antal forhold de kriminelle begår og i recidiv. I selvrapporteringsundersøgelserne er aldersspændet beskeden, men det svarer til udviklingen i den registrerede kriminalitet, når vi endvidere kan se, at det af baggrundsfaktorer mv. uforklarede fald er størst for de yngste.

5.5.1. OPPORTUNITET

Det vurderes, at den mest betydende faktor »udenfor« de unge selv er ændringer i opportuniteten, som var en af de tre mulige vertikale faktorer, vi havde med i 3X3+3-teorien. Mulighederne er blevet færre, sværere og mere risikable for at begå en helt række af de former for handlinger, som er karakteristiske for mange kriminalitetsformer i det hele taget, men især for børne- og ungdomskriminalitet.

Der er mindst fem grunde til at mene, at det sandsynligvis er den øgede og mere effektive brug af teknisk, men også social, sikring,¹¹ der forklarer en betydelig del af faldet.

For det første skulle man forvente, at den øgede sikring først og fremmest ville virke reducerende på den relativt spontane og fristelsesbetonede form for kriminalitet, som dels er mere karakteristisk for førstegangskriminalitet end recidiv, og som generelt er mere karakteristisk for børne- og ungdomskriminalitet end for voksenkriminalitet – og blandt børn og unge jo mere, desto yngre de er. Det svarer præcis til de tendenser, vi finder. Det er endvidere karakteristisk for den mere spontane og fristelsesorienterede del af kriminaliteten, at overflytninger eller forskydninger er lidet sandsynlige, f.eks. til andre former for kriminalitet eller andre tidspunkter eller områder. En reduktion af disse former for kriminalitet betyder med stor sandsynlighed samlede og varige reduktioner af kriminaliteten.

For det andet er tendenserne som understreget internationale og ikke kun karakteristiske for danske børn og unge. Det kan være svært overhovedet at finde andre tænkelige og relevante forhold, der i nogenlunde samme tidsperiode gør sig gældende på samme måde så mange forskellige steder. For USA's vedkommende har man peget på den øgede brug af fængselsstraf som årsag, men i f.eks. Frankrig er kriminaliteten også faldet, og der er brugen af fængselsstraf ikke øget. For New Yorks vedkommende har man peget på politiets nultolerance-politik mv., men kriminalitetsfaldet findes også i stater og lande, der f.eks. i stedet har satset på nærpolitiet – og i lande, som f.eks. Danmark, der hverken har gjort det ene eller det andet. Særligt i starten pegede man på den mulige betydning af højkonjunktur, men siden og andre steder har der været besluttet lavkonjunktur – og kriminaliteten er alligevel faldet. Demografiske ændringer er uensartede og slår ikke til som en universel og dominerende forklaring. Adgangen til fri abort, der skulle have betydet en større frekvens af ønskede børn med bedre opvækstforhold har været foreslået, men nogle af de lande, hvor kriminaliteten er faldet, har ikke engang adgang til fri abort den dag i dag.

Dertil kommer det endnu mere afgørende, at internationale komparative undersøgelser – mellem lande og over tid – direkte demonstrerer en tæt sammenhæng mellem illegitim opportunitet i form af sikringsniveau/tilgængelighedsniveau og kriminalitetens niveau og udvikling.¹² Disse analyser er baseret på internationale og nationale offerundersøgelser og således på den faktiske kriminalitet.

¹¹ Med »social sikring« menes uformel social kontrol.

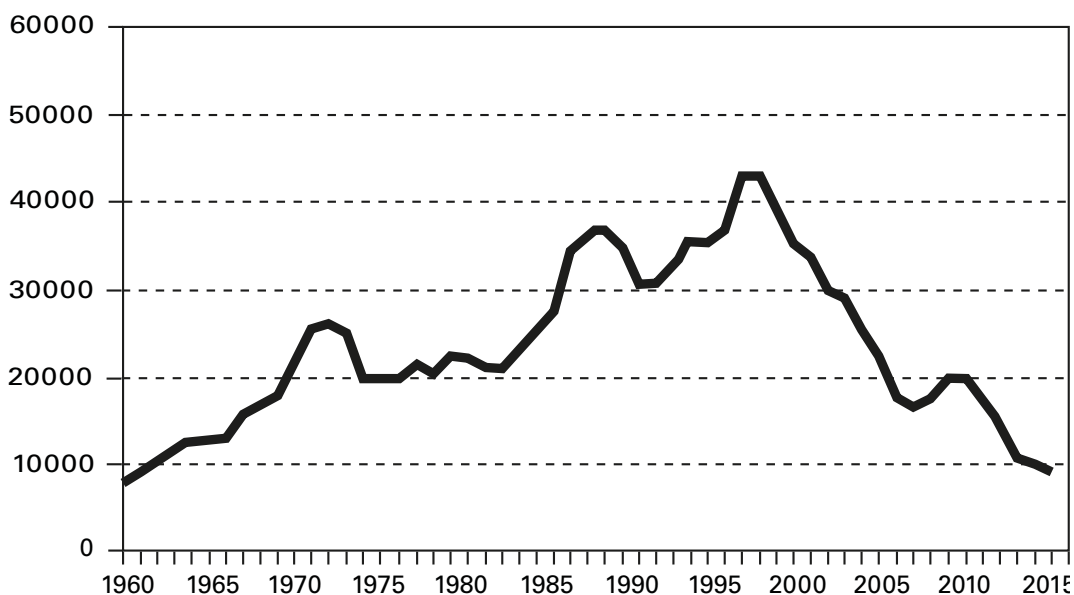
¹² Se især van Dijk, 2007; 2008; 2010; van Dijk et al., 2012 – eksempelvis vedrørende sikring af boliger/indbrudstyveri i boliger og vedrørende våbenbesiddelse/vold, samt biltyveri og tyveri fra biler (Farrel et al., 2008.)

For det tredje, og i tilknytning hertil, viser et stort og stadigt voksende antal afgrænsede forsøg og eksperimenter, at øget sikring kan mindske kriminaliteten.¹³ For enkelte former for tiltag findes der forskningsoversigter baseret på metaanalyser, der belyser virkningerne, bl.a. vedrørende bedre gadebelysning, nabohjælp, TV- og videoovervågning samt »hot spot policing«.¹⁴

For det fjerde kan man også på det overordnede plan i kriminalitetsudviklingen i Danmark på centrale områder registrere betydende effekter af øget sikring. Dette gælder ikke mindst klassiske områder for såvel den lidt mindre alvorlige form for børne- og ungdomskriminalitet som butikstyverier som den lidt mere alvorlige form som biltyverier.

Opstilling 5.5.1.1 viser udviklingen i antal biltyverier i Danmark fra 1960 til 2014.

Opstilling 5.5.1.1. Antal tyverier af biler,¹⁵ der ved anmeldelse eller på anden måde, er kommet til politiets kundskab, 1960 til 2014.

I 1960 blev der anmeldt 8.033 biltyverier i Danmark. Det steg nogenlunde i takt med bilparkens størrelse til 43.188 i 1996. Siden er bilparken fortsat med at vokse, men de anmeldte tyverier er faldet til et niveau – 8.814 i 2014 – der næsten svarer til niveauet i 1960. Det markante fald de sidste par årtier beror på den stadigt større udbredelse af elektronisk startspærre, der gør det meget vanskeligt at stjæle en bil.

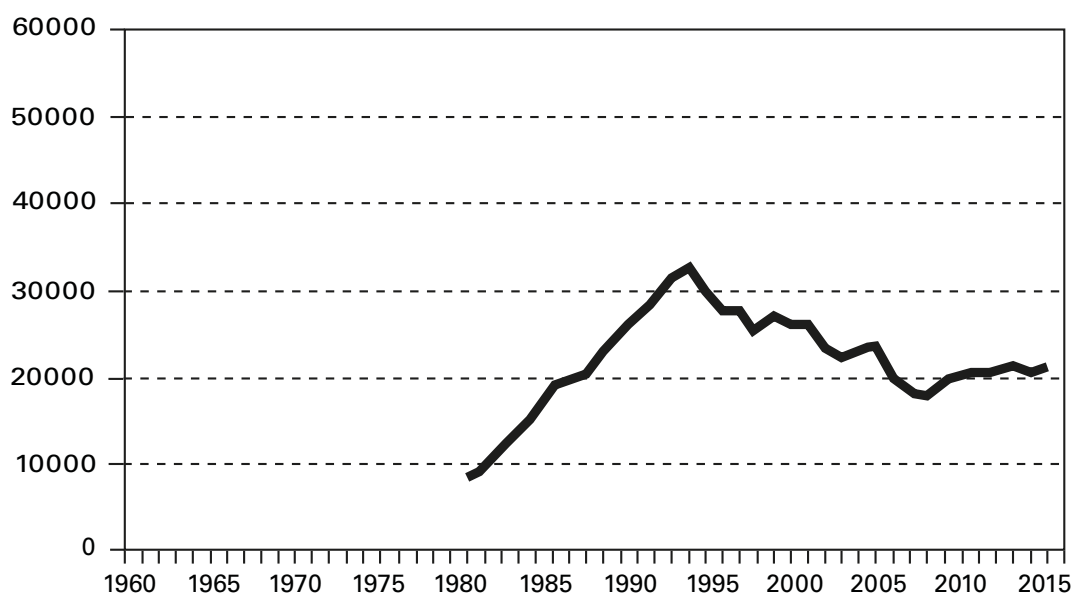
Butikker er i løbet af 1990-erne i stigende grad blevet forsynet med en række forskellige tiltag, der over en bred front har mindsket mulighederne for – succesfuldt – at begå butikstyveri, såsom vagter, mærkning af varer, tv- og videoovervågning og elektronisk udgangskontrol. Opstilling 5.1.1.2 viser udviklingen i politianmeldte butikstyverier (tal herfor findes kun fra 1980).

¹³ For eksempler på og oversigter over sådanne forsøg, se bl.a. Clarke, 1997; Crawford, 1998; Sherman et al., 2002; Welsh & Farrington (red.), 2007; Schneider, 2010; Lab, 2010.

¹⁴ Jf. bl.a. Welsh & Farrington (red.), 2007.

¹⁵ Tallene inkluderer også andre motorkøretøjer end biler, men dog ikke knallerter.

Opstilling 5.5.1.2. Antal butikstyverier, der ved anmeldelse eller på anden måde, er kommet til politiets kundskab, 1960 til 2014.

Antallet af anmeldte butikstyverier er faldet med mere en tredjedel, i forhold til da det lå på sit højeste, hvilket var i første halvdel af 1990-erne.

Et tredje eksempel er det markante fald, der har været i antal checkrelaterede lovovertrædelser i tråd med et faldende antal checks tilgængelige (Kyvsgaard, 2008), og et fjerde at bankrøverier nærmest er forsvundet i forlængelse af overvågning af banker, farvepatroner, kasseløse afdelinger mv. I 2014 var der 21 bankrøverier over for 135 blot fire år tidligere, i 2010 (iflg. oplysninger fra Finansrådet).

For det femte genfindes betydningen af den øgede sikring, når vi går ind og ser på udviklingen for de enkelte lovovertrædelser i forhold til hinanden såvel i de landsdækkende selvrapporteringsundersøgelser foretaget i 2005 og 2010 som i undersøgelserne i Sydøstjylland i 2009 og 2012.¹⁶

5.5.1.1. DET GEOGRAFISK-SOCIALE RUM

Det der er beskrevet her, er først og fremmest en indskrænkning af de illegitime muligheder i det offentlige rum, men der er jo en anden dimension i det, nemlig at der kan ske ændringer i, hvilket geografisk-socialt rum unge befinder sig og færdes i, og at opportunitet kan adskille sig fra rum til rum. Børne- og ungdomskriminaliteten har historisk været associeret med aktiviteter i det offentlige rum, begået af unge i grupper eller i flok »på gaden«, og at det også har forholdt sig sådan, er dokumenteret i mange undersøgelser. Over for det offentlige rum står henholdsvis det private rum og det virtuelle rum, cyberspace, og spørgsmålet er, om der ikke er sket en bevægelse »fra gade til cyberspace«? Med en smartphone i hånden, en iPad, en computer og/eller en tv-skærm – ofte med et par hovedtelefoner på, hvor pauserne fyldes ud med en musikkilde, eller at det sker samtidigt med at man foretager sig andre ting. Gaden er som nævnt med en vis ret blevet betragtet som det særligt risikable rum for børn og unge med hensyn til risikoen for kriminalitet. Det må antages, at der gennemgående er langt længere til traditionelle kriminalitetsformer som tyveri og vold i et liv i cyberspace, alene af den grund at der ikke er noget at stjæle på traditionel maner – ingen fristelser at falde for – så længe man er i dette rum, og ikke nogen at slå på, så længe man er alene. Anderledes forholder det sig selvfølgelig med hensyn til trusler, chikane, visse former for seksualkriminalitet – og naturligvis it-kriminalitet i alle dens afskygninger.

¹⁶ For en nærmere gennemgang heraf se Balvig & Holmberg, 2014: 342-343.

I de tidligere omtalte undersøgelser fra SFI kan man se tydelige tendenser til, at unge tilbringer mindre tid sammen på gaden, og mere tid alene privat (i cyberspace). Andelen af 11-årige, der er sammen med deres venner i fritiden flere gange om ugen, er faldet fra 50 til 48 pct., for de 15-årige fra 46 til 39 pct. og for de 19-årige fra 35 til 27 pct. Det betyder ikke, at unge har mindre *forbindelse* til hinanden, men forbindelsen finder i højere grad sted i cyberspace.¹⁷ Andelen af 11-årige, der chatter med venner hver dag, er øget fra 19 til 29 pct., for de 15-årige fra 58 til 66 pct. og for de 19-årige fra 42 til 60 pct.

Som man kan have bemærket, er tendensen, at der også er en nedgang i en del former for tyveri, hvor øget sikring ikke er en nærliggende forklaring, ligesom der er sket en reduktion også af andre kriminalitetsformer end tyveri såsom hærværk, graffiti, vold og trusler. Der er også en reduktion i almindelig »uordentlig« adfærd, eller hvad man nu vil kalde det, såsom for sjov at forskrække ældre mennesker for at gøre dem bange o.lign.

Dette indikerer, at der også er andet end en reduktion i illegitime muligheder i det offentlige rum, der må have gjort sig gældende, hvor det ændrede geografisk sociale rum, børn og unge befinder sig i, kan være en del af forklaringen. Man skal også være opmærksom på »selvforstærkningsprincippet«, der kan formuleres på den måde, at for hver gang, man foretager en kriminel handling, så øges risikoen for, at man påny foretager sig en kriminel handling, som tillige ikke nødvendigvis er den samme. Hvis den første form for kriminalitet, børn og unge begår, er relativ alvorlig såsom indbrudstyveri eller biltyveri, så er risikoen særlig stor for selvforstærkning, altså at det er eller bliver starten på en kriminel karriere.

De gennemførte analyser viser, at der er færre illegitime muligheder i det offentlige rum og overgangen fra det offentlige rum til cyberspace, samt eventuelle »selvforstærkninger« i kølvandet på disse processer, der er relateret til faldet i børne- og ungdomskriminaliteten.

5.5.2. NORMER OG VÆRDIER

Hvad ændringer i illegitim opportunitet har synes at have betydet af for ejendoms kriminaliteten, kan ændrede værdier og normer, som er den anden af de tre vertikale kriminalitetsfaktorer, have spillet for personkriminaliteten. Vi har omtalt den historiske proces til øget »civilisering«, og de – desværre forholdsvis få – indikationer vi har, peger i retning af, at denne tendens har været særdeles kraftig de seneste årtier. Vold er i stigende grad blev set på som forkert og forkastelig.

En af de dimensioner i volden, vi ved lidt om over tid, er holdningen til, at forældre bruger korporlig afstraffelse i børneopdragelsen. Tilbage i begyndelsen af 1980-erne var det kun omkring hver fjerde, der tog afstand herfra (26 pct. i såvel 1980 som 1984), men siden er modstanden vokset kraftigt. I 1996 var det 57 pct., i 2000 56 pct., i 2004 70 pct. og i 2010 77 pct.¹⁸ Ved den seneste måling er det således vendt om. Nu er det mindre end hver fjerde, der billiger korporlig afstraffelse i børneopdragelsen.

I en undersøgelse foretaget af Børns Vilkår i år 2000 tilkendegav 67 pct., at de helt sikkert eller i de fleste tilfælde ville anmelde det til politiet eller de sociale myndigheder, hvis de havde kendskab til en person, som med jævne mellemrum afstraffede deres børn fysisk. I en tilsvarende undersøgelse foretaget 10 år senere, i 2010, var denne andel vokset til 74 pct.

I en anden serie af undersøgelser er de interviewede blevet forelagt følgende situation:

»En kvinde og en mand mødes på en restaurant. Manden inviterer kvinden med hjem. Han siger, at han venter nogle gæster til fest. I lejligheden sætter de sig på sofaen og kysser og krammer hinanden. Da manden prøver at trække kvindens trusser af, afviser hun ham. Han giver hende nogle lussinger og gennemfører samlejet.

Kan dette efter Deres mening betegnes som voldtægt?»

¹⁷ Det er formentlig også blevet mere udbredt, at forbindelsen mellem venner mv. i stigende grad sker via cyberspace, bl.a. i form af chat og spil, selv om man fysisk er sammen.

¹⁸ Baseret på materiale foreliggende hos Gallup, 1980, 1984, 1996 og 2000; og hos Epinion 2004 og 2010.

I 1969 var det en meget lille del af befolkningen, der syntes, at dette var voldtægt – kun 13 pct.; 9 pct. af mændene og 17 pct. af kvinderne (Kutchinsky, 1978).

Allerede små ti år efter, i 1978, var det vokset til en majoritet – 53 pct. – der nu syntes, at dette var voldtægt. Det var dog kun blandt kvinderne, det var en majoritet (61 pct.); hos mændene var det 46 pct. (Kongstad, 1981).

I den seneste undersøgelse, som er foretaget i januar 2013, var det tæt på at være alle, der syntes, at det er voldtægt – 95 pct. Mænd og kvinder var nu enige: 96 pct. af mændene og 94 pct. af kvinderne (Holmberg & Balvig, 2014).

Det er en bemærkelsesværdig udvikling, fordi det er sjældent, at man i holdningsundersøgelser ser så enorme forandringer, som der her er tale om, nærmest fra den ene »yderlighed« til den anden.

For specielt børn og unge har vi endnu dårligere data, men selvrapporteringsundersøgelserne foretaget i 1999, 2005 og 2010 giver os dog en indikation på, om holdninger og normer her er gået samme vej. 8. klasseeleverne er i de tre undersøgelser blevet bedt om at tilkendegive, hvorvidt de var enige eller uenige i følgende påstand: »Hvis en af mine venner slår andre, vil jeg ikke se ham/hende mere«. I 1999 og 2005 var 21 pct. enige, i 2010 knapt hver tredje, 32 pct. (Balvig, 2011:126).

5.5.3. RUSMIDDELBRUG

Den tredje og sidste af de mulige vertikale kriminalitetsfaktorer er brug af rusmidler. Her har vi den komplikation, at det analytisk kan være svært at isolere rusmiddelbrug som en årsag til kriminalitet, fordi et sammenfald ligeså vel kan gå den anden vej – fra kriminalitet til rusmiddelbrug – og/eller begge dele kan være en virkning af fælles årsager. Sandsynligvis er der tale om, at kriminalitet og rusmiddelbrug i en vis udstrækning er hinandens årsager og samtidig i en vis udstrækning har fælles årsager. Det betyder bl.a., at vi også her kan forvente en vis »selvforstærkningseffekt« i parallel til den, vi kan finde mellem forskellige typer af kriminalitet.

Der er klare indikationer på, at udviklingen omkring de hårde stoffer er en del af forklaringen på den boble i ejendoms kriminaliteten, der som vist har gjort sig gældende det sidste halve århundrede. Stigningen i kriminaliteten havde at gøre med at få dækket store udgifter til hårde stoffer blandt en stigende gruppe af hårde stofmisbrugere, og stagnationen og det senere fald med en stagnation i antallet af hårde stofmisbrugere og en mindre gennemsnitsudgift til stofferne, ikke mindst fordi lægeordineret metadon blev stadigt mere udbredt (se nærmere om denne udvikling i Balvig & Holmberg, 2014: 347-350). Selv om det ændrede mønster omkring de hårde stoffer kan være en del af forklaringen på den generelle boble i ejendoms kriminaliteten, så kan den næppe specifikt bidrage meget som forklaring på ændringerne i børne- og ungdomskriminaliteten, fordi de hårde stofmisbrugere ikke er børn og typisk heller ikke er (helt) unge.

Også alkoholforbruget er ifølge opgørelse udarbejdet af Danmarks Statistik klokkeformet set over det sidste halve århundrede, men nedgangen de senere år er generelt set af begrænset størrelse. Særligt for de unge er der dog en ganske markant nedgang i alkoholforbruget, og det begynder nogenlunde samtidig med faldet i den registrerede kriminalitet. Fra 2010 til 2013 faldt alkoholforbruget i alle aldersgrupper, men mest markant var der et fald i andelen af de 16-24-årige unge mænd, der overskred den såkaldte »højriskogrænse«. Denne andel faldt fra 22 til 14 pct. Andelen af unge mænd, der angav, at de i en typisk uge slet ikke drak alkohol, steg fra 12 til 18 pct., og for kvinder fra 13 til 17 pct. (Illemann Christensen et al., 2014). Man skal imidlertid bemærke sig, at kriminalitetsfaldet blandt børn og unge har gjort sig gældende i alle aldersklasser, og er således også – oven i købet i særlig grad – i de aldersgrupper, der stort set eller slet ikke drak/drikker. Det tyder på, at den nedgang, der findes i unges alkoholforbrug, primært er et produkt af fælles eller samtidige årsager, og ikke primært en årsag til faldet i børne- og ungdomskriminaliteten. Der har også været et fald i unges brug af illegale muligheder, som ligeledes tyder på, at der mere generelt er tale om en ændret livsstil og måske også ændrede normer.

5.5.4. SELVKONTROL OG OPLEVELSESKRIMINALITET

Også specifikt på gruppe- og individniveau findes der forhold, hvis ændring synes at have bidraget til den faldende børne- og ungdomskriminalitet. Der kan således i de danske undersøgelser af selvrappor- teret kriminalitet blandt børn i 8. klasse bl.a. dokumenteres en større langsigtethed og »frem- tidsdisciplinering« med hensyn til, hvordan skole og uddannelse vægtes. Børnene er blevet stillet overfor påstanden: »Hvis man ikke har lyst, er der ingen grund til at fortsætte i skolen«. I 1989/90 var det 35 pct., der var enige heri; i 1999 27 pct.; i 2005 23 pct. – og i 2010 21 pct. Hvor det i 1989/90 var mindre end hver tredje, der var »helt uenige«, så var det i 2010 tæt ved hver anden (Balvig, 2011: 123-124). I samtlige undersøgelser findes der en overordentlig stærk sammenhæng mellem kriminalitet, og hvor langsigtet man er i sin livsorientering, og der er følgelig gode grunde til at formode, at den mere udbredte fokusering på skole og uddannelse, og på fremtiden i det hele taget, er en af faktorerne bag den faldende børne- og ungdomskriminalitet, især den mere sponta- ne og oplevelsesprægede kriminalitet.

5.5.5. ULIGHED OG OVERLEVELSESKRIMINALITET

Hvorfor stjæle en Marsbar, når man har penge til at købe den, eller en CD, når forældrene betaler eller forærer én den? ¹⁹ I forbindelse med gennemførelse af de ca. 5-årige kvantitative selvrappor- teringsundersøgelser gennemføres der også fokusgruppeundersøgelser med elever, og på det se- neste – og i begrænset omfang – med lærere og forældre. Et af de svære spørgsmål, der her søges fokuseret på, er grunde til, at man ikke begår kriminalitet. I 2010-undersøgelsen var et af de gen- nemgående svar på dette spørgsmål netop, at det da er for dumt at stjæle noget, man bare kan købe. Forældrene sagde: De får jo noget hele tiden, og hvis de virkelig ønsker sig noget, skal de ikke vente længe – nærmest uanset hvad det koster. Disse svar forekom også ved 2005-undersø- gelserne, men i langt mindre omfang, og var dengang typisk ment som en morsomhed eller en smart bemærkning. Ved undersøgelserne i 1999 var der ikke et eneste svar af denne karakter.

I tidligere undersøgelser har man konsekvent fundet en tendens til, at jo flere penge, unge havde til rådighed, desto mere kriminelle var de, formentlig som tegn på, at disse unge var inde i en oplevel- seshungrende her-og-nu livsstil, hvor ønsket om nyt og nye ting nærmest var umætteligt. I 2010-un- dersøgelsen finder man for første gang det omvendte: Jo flere penge børnene og de unge har til råd- ighed, enten via lomme penge eller via fritidsarbejde, desto mindre kriminelle er de (Balvig, 2011). Tilsvarende findes i SFI's undersøgelse foretaget i 2013 (Ottosen, 2014).²⁰

Præcis som det faktisk forholder sig, skulle vi især forvente at øget »købedygtighed« skulle mind- ske den meget spontane og fristelsesprægede kriminalitet, og kun i mindre grad eller slet ikke de lovovertrædelser, der er led i en kriminel livsstil og/eller bunder i sociale problemer – og herunder selvfølgelig egentlig overlevelseskriminalitet.

Den enorme stigning i børns og unges »købedygtighed« er et internationalt fænomen, og kan der- for tænkes også at være en del af forklaringen på faldet i børne- og ungdomskriminalitet mange an- dre steder end i Danmark.

5.5.6. NORMKLARHED OG OPVISNINGSKRIMINALITET

Fra 2005 og 2010 er der generelt sket en mindsning af de sociale misforståelser blandt unge, og dermed motivationen til opvisningskriminalitet. Det er en muligt, at dette i en vis udstrækning er foranlediget af den satsning på social pejling som kriminalpræventivt tiltag i skolerne, der udviklede sig i perioden (se nærmere herom i Balvig & Holmberg, 2014: 353-355; 357-365). Det er i så fald en specifik faktor for udviklingen i Danmark.

¹⁹ Eller når man stort set risikofrit og gratis kan skaffe sig en kopi på anden vis ... De kriminalitetsformer, vi foku- serer på i nærværende fremstilling, er de traditionelle. Historien kunne være – og er formentlig også – en gan- ske anden, hvis man fokuserer på forhold som ulovlig kopiering og internetrelateret kriminalitet. Den nye ung- doms nye kriminalitet?

²⁰ I SFI's undersøgelser finder man dog, at der fra 2009 til 2013 er sket en reduktion af de penge, unge alt i alt har til rådighed, men det er uklart om dette i et eller andet omfang og i en eller anden retning korrigeres af, hvad de unge for forærende (og forærer hinanden).

5.5.7. ANDRE FAKTORER – OG KONKLUSION

Den gennemgang, der her er foretaget vedrørende mulige forklaringer på de senere års fald i børne- og ungdomskriminaliteten, skal hverken give det ud for at være sikker eller fuldstændig. Litteraturen indeholder et stærkt stigende antal forklaringstilbud, der generelt eller specifikt for et enkelt land eller en enkelt periode kunne være en mulighed, og der er givetvis tale om ganske komplekse årsagsforhold. Skal vi holde os til de helt store linjer, vurderes det dog, at der bag nedgangen i ejendoms kriminalitet først og fremmest ligger ændringer i opportunitet og bag nedgangen i personkriminalitet ændringer i livsorientering og livsværdier – de to samme forhold som også menes at have været særligt afgørende for kriminalitetens udvikling, fra vi kravlede ned fra træerne, til vi i dag er på fuld fart ind i cyberspace.

LITTERATUR

Balvig, F. (1999). *RisikoUngdom. Ungdomsundersøgelse 1999*. Det kriminalpræventive Råd: København.

Balvig, F. (2006). *Den ungdom – om den stadig omsiggribende lovlydighed blandt unge i Danmark*. Det kriminalpræventive Råd: København.

Balvig, F. et al. (2009). *Voldtægt der anmeldes III. Udviklingen*. Det Kriminalpræventive Råd: København.

Balvig, F. (2011). *Lovlydig ungdom*. Det kriminalpræventive Råd: København.

Balvig, F., Holmberg, L. & Sørensen, A-S. (2005). *Ringstedforsøget. Livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Balvig, F. & Holmberg, L. (2014). *Flamingoeffekten. Sociale overdrivelser og social pejling*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Balvig, F., Boesen Pedersen, A-J. & Kyvsgaard, B. (2013). *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 1995-96 og 2005-2012*. København: Justitsministeriets Forskningskontor, Justitsministeriet.

Clarke, R. V. (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies* (2. udg.). Albany, N.Y.: Harrow and Heston.

Cloward, R. A. & Ohlin, L. E. (1960). *Delinquency and Opportunity. A Theory of Delinquent Gangs*. New York: The Free Press.

Crawford, A. (1998): *Crime Prevention & Community Safety. Politics, Policies & Practices*. London & New York: Longman Criminology Series.

Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A. & Mailley, J. (2008). The Crime Drop and the Security Hypothesis. *British Society of Criminology Newsletter*, 62, 17-21.

Elias, N. (2000). *The Civilizing Proces* (Rev. ed.). Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.

Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Hauge, R. (1970). *Kriminalitet som ungdomsfenomen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Illemann Christensen, A., Davidsen, M., Ekholm, O., Pedersen, P.V. & Juel, K. (2014). *Danskernes sundhed. Den Nationale Sundhedsprofil 2013*. København: Sundhedsstyrelsen.

Justitsministeriet (2013). *Udviklingen i børne- og ungdomskriminalitet 2001-2012. Med separate opgørelser for kommuner og politikredse*. København: Justitsministeriets Forskningskontor, Justitsministeriet.

Katz, J. (1988). *Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. New York: Basic Books.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Pelican Books.

Kongstad, A. (1981). Holdninger til voldtægt. I: G. Carstensen., A. Kongstad, S. Larsen. & N. Rasmussen., *Voldtægt – på vej mod en helhedsforståelse* (pp. 215-252). København: Delta.

- Kutchinsky, B. (1978). *Studies on Pornography and Sex Crimes in Denmark*. København: Københavns Universitet.
- Kyhne Christiansen, M. & Husted, B. (2013). *Ungeprofilundersøgelsen 2012. En livsstilsundersøgelse foretaget af SSP-samarbejdet i Skanderborg, Horsens, Hedensted, Billund, Kolding og Fredericia kommuner* (2. udg.). SSP-Samrådet Sydøstjyllands Politikreds.
- Kyvsgaard, B. (2008). Kriminalitetsudviklingen. Teser og antagelse«. I T. Elholm et al. (red.), *Ikke kun straf. Festskrift til Vagn Greve* (ss. 289-306). København: Jurist- & Økonomforbundets Forlag.
- Kyvsgaard, B. (2014). Udviklingen i den registrerede børne- og ungdomskriminalitet. I A. Storgaard, (red), *NSFKs 56. forskerseminar. Skarrildhus, Danmark 2014* (pp. 13-26). Aarhus: Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, Aarhus Universitet.
- Laursen, B. & Juel, K. (2014). *Vold i Danmark. Belyst ud fra voldsofres kontakt til sygehuse*. København: Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.
- Libak Pedersen, M. (2013). *Selvrapporteret kriminalitet. En sammenligning mellem Odense og Storkøbenhavn 2012 og Storkøbenhavn 2006 og 2012*. København: Justitsministeriets Forskningskontor, Justitsministeriet.
- Ottosen, M.H. et al. (2014). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2014*. København: SFI-Det nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Pinker, S. (2011). *The better angels of our nature. Why violence has declined*. New York: Viking.
- Sellin, T. (1950). Crime. *American Journal of Sociology*, 47, 898-906.
- Sherman, L., Farrington, D. P., Welsh, B. C. & MacKenzie, D. L. (2012). *Evidence-Based Crime Prevention* (Rev. udg.). London: Routledge.
- Stanovich, K. E. & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality. *Behavioral and Brain Sciences*, 23, 645-726.
- Sutherland, E. H. & Cressey, D. R., (1960). *Principles of Criminology* (6. udg.). Chicago: J.B. Lippincott Company.
- Van Dijk, J. (2007). *The World of Crime*. London: Sage Publications.
- Van Dijk, J. (2008). *The World of Crime. Breaking the Silence on Problems of Security, Justice, and Development Across the World*. London: Sage Publications.
- Van Dijk, J. (2010). The European Crime Falls: Security Driven? *European Society of Criminology, April, 5-13*.
- Van Dijk, J., Tseloni, A. & Farrell, G. (red.). (2012). *The International Crime Drop. New Directions in Research*. New York: Palgrave MacMillan.
- Von Hofer, H. (2008). *Brott och straff I Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750-2005. Diagram, tabeller och kommentarer*. Stockholm: Kriminologiska Institutionen, Stockholms Universitet.
- Welch, I. (2000). Views of Financial Economists on the Equity Premium and on Professional Controversies. *The Journal of Business*, 73(4), 501-537.
- Welsh, B. C. & Farrington, D. P. (red.). (2007). *Preventing Crime. What Works for Children, Offenders, Victims and Places*. Berlin: Springer.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *Lighed. Hvorfor alle klarer sig bedre i mere lige samfund*. København: Informations Forlag.

DET KRIMINAL
PRÆVENTIVE RÅD

ISBN: 978-87-92966-30-8